
Peter Gauweiler

A „tündérkirály” életrajza

Oliver Hilmes: „Ludwig II.“ Der unzeitgemäße König (Siedler Verlag, München, 2013, 448 oldal) című könyvének bemutatása

Ha az olvasó kezébe veszi Oliver Hilmes új, II. Lajos bajor királyról szóló életrajzát, az első dolog, amit meglát, az a színes portré a könyv borítóján. A kép úgy néz ki, mintha Andy Warhol festette volna, pedig valójában egy színezett litográfiáról van szó, amit Cajetan Schweitzer (Wilhelm von Kaulbach [1805–1874] német festő tanítványa) készített 1870-ben. Új könyvével a szerző – saját szavait idézve – egy nagylelkű, de sikertelen ember portréját akarja bemutatni, „aki mindenekelőtt egyvalami volt: anakronisztikus király”. Az olvasó természetesen kételkedik abban, hogy ennek – anakronisztikusnak, a korhoz nem illőnek lenni – feltétlenül negatívumnak kellene lennie. Lajos ellenfelei, a porosz császárok például mindannyian nagyon „korszerűek” voltak, mint ahogyan az volt a Franciaország ellen vívott háborújuk, és az volt az új flotta építése is az angolok ellen.

Oliver Hilmeshez hasonlóan mindannyian tudjuk, hogy mi lett ennek az eredménye, mint ahogy tudjuk azt is, hogy ezek az „új-német modernségek” egy kicsit többre kerültek nekünk Lajos király tervénél, akinek célja az volt, hogy „Bajorországot tegye a szépség birodalmává.” Hilmes meglátása szerint Lajos egyfajta „performansz-művész” volt, aki a saját ellenvilágában olyan műalkotásokat teremtett, méghozzá „jövöbelátó erővel, amelyek megelőzték az akkori korszellemet”. Hilmes „jelentős mecénásnak” nevezi Lajost, és megjegyzi, hogy a király „minden részletét ismerte” az általa építtetni kívánt épületek terveinek. Megemlíti,

hogy Lajos igyekezett gondoskodni a munkások biztosításáról. Méghozzá már „13 évvel azelőtt, hogy a Reichstag elfogadta Otto von Bismarck törvényét a munkások egészségbiztosításáról”. Hilmes szerint ez „szinte kisebb csoda, tekintettel arra, hogy milyen gyorsan jött létre mindez.” A neuschwansteini kastély 1869. szeptemberi alapkövetétele és a kaputorony befejezése között mindössze négy év telt el, ami – mai perspektívából nézve napjaink szinte az örökkévalóságig épülő kulturális célú építményeire – ismét teljesen anakronisztikus teljesítmény.

Egész Bajorország egyetlen műalkotás

Am itt jön a nagy „de”: „Minden épületben [...] egy dolog közös: Lajos idejében politikailag és társadalmilag is teljesen funkció nélküliek voltak. Az egyetlen feladatuk az volt, hogy építtetőjük személyéhez kapcsolódjanak.” Talán így van, csak hogy ugyanezt el lehet mondani a gízai piramisokról is, és mégis ezek az ókori világ csodái közül az egyetlenek, amelyek még négyezer év múltán is megmaradtak. A szerzőnk mindenesetre a Lajos által létrehozott világcsodát – közvetlenül a könyv *Utak a katasztrófába* című utolsó fejezete előtt – a meglehetősen negatív „légvár” kategóriába sorolja. Ezzel a besorolással pedig Neuschwansteint, Herrenchiemseet, Linderhofot, majd a bayreuthi fesztivált és Richard Wagner megmentését is pusztán mérföldköveknek tekinti a később öngyilkosságot elkövető uralkodó kudarchoz vezető útján. Egy ilyen ábrázolás azonban nem méltó II. Lajos életművéhez.

Intím titkok a Wagner-házból

Nincs más német fejedelem, akiről el lehetne mondani, hogy olyannyira megneemesítette országa karakterét, hogy annak hatása még a 21. században is érezhető. Lajos olyan álmokat építtetett és zenésíttetett meg, amiket máig csodálnak az egész világon. Voltaképp ő

a szalonképes alternatívája berlini császári kollegája szörnyen elrontott „nagy” politikájának – ez viszont nem igazán derül ki Oliver Hilmes könyvéből. Hilmes következtetése szerint: „A király, aki egykor gondosan intézte a hivatalos kormányzati ügyeket, egyre inkább szembehelezkedett az alattvalóival, ami elviselhetetlen körülményeket idézett elő a való életben, és ezzel egy időben megteremtett magának egy költséges párhuzamos világot.” Valahogy így juttathatták kifejezésre ezt a bajor miniszterek is az 1886-os évben, amikor Lajost elmozdították a trónról.

Hogy ne legyünk igazságtalanok, el kell ismernünk azt is, hogy a könyv sok érdekes részletet tartalmaz a Lajos környezetéhez tartozó személyekről, így például az udvari titkárokról, Lutz miniszterelnökről és Bernhard von Gudden elmeorvosáról. Hilmes méltatja, hogy a „félénk uralkodó” támogatta Richard Wagnert, és találkozásukat „az európai művelődéstörténet mesés szerencséjének” nevezi. Ami e mögött a kapcsolat mögött állítólag állt, arról így ír: „talán már kezdetől fogva volt valami mesterkélttség kettejük kapcsolatában, az 1880-as évek elejére viszont lekopott ez a máz. Ami előtűnik alóla, az papírmásé volt”. Ezt azonban aligha lehet állítani. Hogy mi volt akkor ennek a kapcsolatnak a lényege? Bizonyosan az, hogy az európai zenei színházat újabb és újabb magasokba emeljék. Vagy talán papírmásé a *Rajna kincse*, a *Valkür*, a *Trisztán és Izolda*, amelyek megvalósítása Wagner és Lajos kapcsolatát fémjelezte? Hilmes ezenkívül elképesztő részleteket tár elénk a Wagner–Cosima–Lajos szerelmi háromszögről, amelyek elsősorban Wagner és Cosima ellen szólnak, továbbá részletesen ír arról, hogyan használta ki Wagner és felesége a királyt.

A trónról az elmeorvosintézetbe

2011-ben II. Lajos király élete és munkája volt a *II. Lajos király és kora – Az istenek alkonya* című nagyszabású kiállítás tárgya. A téma szakértői egy több mint hatszáz oldalas dokumentációban foglalták össze Lajos tevékenységét. Hilmes munkájának nagy hiányossága, hogy ez az *Opus magnum* nem tükröződik a könyvében.

Még azokról a rendkívül drámai eseményekről sem kapják meg Hilmes olvasói a legtöbbet, amit tudni lehet, s amelyek 1886 júniusában véget vetettek Lajos király életének.

Bismarck úgy ír erről a fináléről, hogy a bajor miniszterek „meg tudták volna ölni” Lajost, mert „már nem tudták elviselni”. Vajon tényleg őrült volt Lajos király? A trónról való elmozdítása az államérdek megnyilvánulása volt? Hilmes élesen bírálja a „paranoia” diagnózisért felelős Gudden professzort, ugyanakkor véleménye szerint ha Lajos nem halt volna meg 1886 júniusában a Starnberg-tónál, akkor „1890 körülre valószínűleg már súlyos elmeorvosi esetté vált volna”. „Ha”... és „volna”...

Döntő kérdések maradnak megválaszolatlanul

Hilmes egészen biztos abban, hogy tévesnek kell lennie azoknak a feltételezéseknek, melyek szerint a király nem önkezével vetett véget az életének. A legtöbb mai pszichiáter egyetért abban, hogy a bajor kormány által kijelölt elmeorvosok királyról alkotott szakvéleménye hibás, a diagnózis téves volt, a szakértők pedig hajlottak arra, hogy a király pszichéjét a lehető legkedvezőtlenebb fényben ábrázolják. Gudden és Lutz miniszterelnök levélváltásából tudjuk azt is, hogy a szakvéleményt, amelyre a döntés alapult, közvetlenül a bajor kormány 1886. június 7-ei döntése előtt „feljavították”. Minderről Hilmes könyvében nem olvashatunk.

Az említett szakvélemény alapján a bajor minisztertanács 1886. június 9-ei ülésén hozott döntéséről Hilmes tömören ezt írja: „A királyt gondnokság alá helyezték.” Ez azonban nem igaz. A kormány megállapítása, miszerint a kormányzás feltételeinek eleget kell tenni, még nem volt „gondnokság alá helyezés”, nem nyilvánította volna cselekvőképtelenné a királyt, és nem adott volna az államnak jogot arra, hogy Lajost „bezárják”. Ennek ellenére a kormány megtette ezt. A válasznak arra a kérdésre, hogy miféle törvénysértés volt ez – szándékos-e, vagy csak tévedésen alapult –, egy történész ítéletéhez rendkívül fontosnak kellene lennie.

Vajon lett volna még az utolsó pillanatban esély a menekülésre? A szerző megállapítja, hogy „a levéltárakban semmiféle bizonyíték”

nem található arra, hogy unokahúga, Erzsébet császárné, aki abban az időben a Starnberg-tó másik partján található Feldafingban tartózkodott, segíteni akart volna Lajosnak, kedvenc rokonának a szökésben. Először a bajor Terézia hercegnő 2011-ben megjelent életrajzában bukkantak fel erre utaló jegyzetek és naplóbejegyzések. Terézia (aki egyébként Lajos testvérének, Ottónak volt a szerelme) arról ír, hogy a császárné „titokban kidolgozott egy szöktetési tervet és erről értesítette a királyt”.

A kiadó, a Siedler Verlag úgy harangozta be a könyvet, hogy az „több mint 30 éve az első II. Lajosról írt átfogó életrajz”. Egy ilyen reklám még nagyobb felelősséget ró a szerzőre, és Oliver Hilmes csak részben felelt meg ennek az elvárásnak.

(*Frankfurter Allgemeine Zeitung*)

Bruce Riedel¹

Könyv Benazir Bhutto meggyilkolásáról

Heraldo Muñoz: Getting Away With Murder: Benazir Bhutto's Assassination and the Politics of Pakistan (W.W. Norton, 2014) című könyvének bemutatása

2013 decemberében volt Benazir Bhutto meggyilkolásának hatodik évfordulója. A figyelemre méltó politikusasszonyt – aki valóságos szimbóluma volt országá egy jobb jövőbe vetett reményének és kétszer is szolgált Pakisztán miniszterelnökeként – ugyanabban a parkban ölték meg, ahol 1951-ben Liakvat Ali Kánt, Pakisztán első választott miniszterelnökét. A Benazir férje, Aszif Ali Zardari elnök által

vezetett pakisztáni kormány később arra kérte az Egyesült Nemzetek Szervezetét, hogy folytasson vizsgálatot a merénylet körülményeivel kapcsolatban. Nemrégiben jelent meg egy kitűnő könyv Heraldo Muñoz tollából *Getting Away With Murder: Benazir Bhutto's Assassination and the Politics of Pakistan (Megúszeni egy gyilkosságot: Benazir Bhutto meggyilkolása és a pakisztáni politika)* címmel. Muñoz chilei diplomata, ő volt az ENSZ-vizsgálat vezetője.

A 2007 elején száműzetésben élő Bhutto volt a vezéralakja a Pervez Musarraf tábornok („Amerika iszlámábádi embere”) által vezetett katonai diktatúrával szemben álló ellenzéknek. Amikor a Musarraf-rezsim hatalma 2007-ben meginogni látszott, George W. Bush amerikai elnök kiállt pakisztáni szövetségese mellett. Kénytelen-kelletlen kritizálták ugyan, amikor 2007 novemberében Musarraf statáriumot vezetett be az országban, de ahelyett, hogy a jogállamiság és a független igazságszolgáltatás mellett szállt volna síkra, a Bush-kormányzat inkább türelemre és kompromisszumra szólította fel a feleket. Mivel mindenképp szerették volna, ha Musarraf hatalmon marad, a Bush-csapat azt az elgondolást támogatta, hogy egy Musarraf és Benazir közötti politikai „házassággal” próbáljanak javítani a pakisztáni katonai uralom megítélésén. Muñoz szerint Dick Cheney alelnök volt az amerikai törekvés hajtőereje.

A két gyűlölt ellenség eme különös házassága hozta vissza Bhuttót Pakisztánba, hogy miniszterelnökként irányítsa a belpolitikát, miközben Musarraf megmarad az elnöki székben és ellenőrzi a nemzetbiztonsági kérdéseket. A Fehér Ház ösztönzésére Musarraf és Bhutto titokban találkozott egymással Dubajban, és tárgyalásaik során az a vélemény alakult ki, hogy van remény a megegyezésre kettejük között. Benazir esélyt látott arra, hogy hazatérhessen, ejtsék a férje elleni korrupciós vádakát és harcba szálljon a hataloméért. Bár Musarraf nem rajongott igazán az ötletért, de mivel egyre kétségbeesettebben kapaszkodott a hatalmába, így végül engedélyezte a politikus hazatérését.

Hamarosan kiderült azonban, hogy a két fél nem tudja igazán megosztani a hatalmat. Musarraf különösen azt sérelmezte, hogy meg-

---

¹ Bruce Riedel harminc éven át volt a Központi Hírszerző Ügynökség, azaz a CIA munkatársa. Jelenleg a Brookings Institution vezető munkatársa, a Brookings Intelligence Project igazgatója. Legutóbbi könyve *Avoiding Armageddon: America, India, and Pakistan to the Brink and Back* (Brookings FOCUS Book, 2013) címmel jelent meg.